

Бахмат Н. В.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНИХ УМІНЬ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИКО-МЕТОДИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Професійна діяльність вчителя початкових класів носить багатопредметний і різнобічний характер та потребує поєднання різноманітних педагогічних умінь, які повинні охоплювати всі сторони діяльності і являються основою його професіоналізму, без їхньої наявності неможлива робота на педагогічній ниві. Вони (уміння) являються єдиним, сукупним цілим і забезпечують здійснення взаємодії між суб'єктами навчально-виховного процесу. Саме в цьому і виявляється комплексність педагогічних умінь майбутнього учителя молодших класів, яку особливо необхідно враховувати в процесі професійної підготовки студентів у вузі.

У науково-методичній літературі є різноманітні судження авторів, вчених з приводу того, які є види, типи, різновиди умінь та яким чином вони формуються. Однак нас цікавлять комплексні педагогічні вміння, тому в першу чергу необхідно розкрити саме визначення. Це “володіння сукупністю вмінь, що складають окреме структурне, ієрархічно взаємопов'язане і взаємозумовлене, відносно закінчене цілісне утворення, спрямоване на розв'язання комплексу навчально-виховних завдань”. А сутність комплексних педагогічних умінь зводиться до “оволодіння найбільш узагальненими, визначальними вміннями, що забезпечує їх широкий перенос на всю багатofункціональність діяльності вчителя початкових класів” [2,с.48].

Засобами дидактико-методичного моделювання є формування умінь як на дидактиці, так і на окремих методиках, які носять локальний або предметний характер. Для того, щоби сформувати комплексні вміння, необхідно моделювати спеціальні ситуації, в яких у студентів виникає потреба використовувати і дидактичні, і методичні вміння з тим, щоби можна було змоделювати сам процес їх створення. Звичайно, самі майбутні вчителі цей процес не моделюють, а це робить викладач, але вони безпосередньо беруть участь у процесі їх формування.

Поняття моделювання тісно пов'язане з конструюванням різних дидактико-методичних ситуацій та визначається як “процес створення моделей (*фр.modele – зразок*), схем, знакових або реальних аналогів, що відображають істотні властивості більш складних об'єктів (прототипів)” [1, С.199]. Будь-яка навчальна ситуація носить характер складної ситуації: ігрової

або суто навчальної, в якій викладач запроектує певні кроки по формуванню комплексних умінь, а студенти користуються дидактичними і методичними вміннями (відтворюють в процесі навчання певні процеси, що відбуваються в реальній системі). Тобто, заставляючи майбутніх вчителів використовувати уміння, які вони набули під час вивчення різних предметів, намагається таким чином поєднати дані уміння з тим, щоб у студентів вони формувалися на достатньому рівні.

Комплексні вміння представлені в державних стандартах у вигляді інтегрованих умінь, які закладені у професіограму вчителя, що існує у якості проекту того рівня компетентності, який студент повинен здобути під час навчання у вузі. Для підготовки вчителя початкових класів закладена окрема функція – дидактико-методична. Тому, звичайно, викладачам, які формують професіонала в галузі дидактики і методик, потрібно буде формувати комплексні уміння: ті уміння, що представлені, наприклад, у професіограмі бакалавра (саме ці стандарти з нового навчального року набудуть статусу законодавчого акту). Однак шляхи для їх формування ще не розроблені. Ми намагаємося у статті дати підходи до того, яким же чином засобами моделювання можна зробити так, щоб предметні вміння, які формуються в розгалуженому колі різних методик і носять дуже часто у студентів мозаїчний характер, трансформувалися за допомогою базових дидактичних і варіативних методичних умінь у комплексні, що характеризують певний рівень дидактико-методичної компетентності майбутнього вчителя.

Наприклад, є певна дидактична задача на будь-якому предметі: сформувати у дитини певні обчислювальні або мовленнєві вміння. Але для того, щоби конкретизувати дану ситуацію, студентам потрібно використовувати дидактичні і методичні вміння в галузі певної методики. Якщо ж взяти ситуацію, в якій будемо формувати загальнонавчальні вміння й навички (а вони формуються на кожному уроці), то для цього майбутнім вчителям потрібно знати механізми як теорії навчання, так і часткових дидактик. В процесі вивчення навчальних дисциплін у молодших школярів повинні сформуватися предметні уміння, які відображені у програмах середньоосвітньої школи для I-IV класів. Це означає, що при створенні відповідної ситуації необхідно опиратися на якість із визначених умінь.

Одним із головних для вчителя початкової школи є вміння навчити молодших школярів учитися (наприклад, діти повинні вміти включатися в роботу за мовленнєвою інструкцією, вміти порівнювати, виділяти істотні ознаки тощо). Як відомо, особливістю здорової психіки дитини є саме пізнавальна активність: вони дуже допитливі, виявляють інтерес до причин

виникнення тих чи інших явищ, до будови предметів навколишнього світу, задають багато запитань. Тому необхідно навчити їх встановлювати схожість предметів і їх властивостей тому чи іншому взірцеві, визначати форму, розмір предмета. Необхідно вміти сформулювати в дітей правильні прийоми довільного, осмисленого запам'ятовування й відтворення на основі аналізу, виділення головного, групування матеріалу тощо).

Дослідженнями шляхів розвитку молодших школярів у навчальній діяльності займалися О.Я.Савченко, В.Ф.Паламарчук та інші вчені. Тому ми пропонуємо дати студентам завдання на моделювання ситуацій у процесі формування однієї із інтелектуальних операцій, а саме порівняння. Зазначимо, що у програмах для I-IV класів передбачене досить широке коло використання цієї мислительної операції в процесі пояснення, узагальнення та систематизації навчального матеріалу. Порівнянням ми займаємося і на математиці, і на мові, і на природознавстві – на будь-якій дисципліні. Щоб студенти могли створити ситуацію і могли розписати дії вчителя по формуванню операції порівняння, то вони мають використовувати дидактичний і методичний арсенал. Моделювання ситуації, коли у дітей буде формуватися логічна операція порівняння ми пропонуємо в три етапи:

1. підготовчий етап. Одні студенти відпрацьовують дану ситуацію на методиці математики, другі – на методиці мови, треті – на методиці природознавства під час пояснення, узагальнення або систематизації навчального матеріалу. Це є мікромоделюванням на рівні дидактики і однієї методики, яке відбувається в процесі обговорення. Коли ж під час обговорювання студенти презентують свої проекти з формування даного вміння в дитини, тоді можна змоделювати ситуацію, в якій кожен з них, задаючи питання один одному (а чому саме так, чому так вважаєш, а як ще можна, а от ми зробили таким чином, як більш ефективно), бачив і вмів використовувати різноманітні знання і вміння це робити, і могли дійти певного спільного рішення. В цей момент ще не сформоване інтегроване або комплексне вміння, але це буде першим кроком до того, що вони будуть розуміти, що таке комплексність вміння.

2. Основний етап. Студенти відпрацьовують ситуацію за аналогією, але з використанням вже двох-трьох методик. Зазначимо, що даний процес відбувається на рівні дидактики і декількох методик. Майбутні вчителі молодших класів, використовуючи механізми різних методик, відпрацьовують ситуацію з формування вміння порівнювати, але вже в конкретної дитини. Студенти самостійно моделюють ситуацію, вибудовують ланцюжок дій для формування цього уміння. Завдяки цьому у них з'являються певні дидактико-

методичні уміння, що носять характер комплексності.

3. Інтегруючий етап. Студентам дається конкретна дитина (адже на попередніх двох етапах була абстрактна) з певними закладеними психологічними механізмами, які виявив вчитель, деякі з них працюють. Однак інші з них недостатньо спрацьовують. Як у даній ситуації бути? Студенти обговорюють кожен із створених ними ситуацій, знаходять спільними зусиллями недоліки та переваги. Тобто ми таким чином вчимо їх працювати на особистісно орієнтованому рівні.

Студенти при моделюванні ситуацій використовують певні дидактичні і методичні засоби. Виділимо деякі з них: уміле використання студентом аудіювання, говоріння, читання, письма; підготовчі вправи (виділення ознак, диференціювання істотного і неістотного, розчленування поняття, первинне узагальнення); складання практичних зразків моделей мислення – вправи на узагальнення пізнавальної суті порівняння (схеми, опори, моделі, складання правил, пам'яток) [3;4]; застосування різноманітних форм навчання (фронтальну, пізніше – її поєднання із диференційовано-груповою, а ці дві – із індивідуальною) та ін.

Зазначені засоби являються основою реалізації принципів опори на індивідуальні особливості учнів, комплексності, виділення головної ланки, диференціації навчання тощо.

Моделювання як процес сьогодні розглядається як найбільш сучасний, тому що при створенні ситуації, моделюванні, певні вміння виступають основою набуття нових знань про зв'язки і залежності, про нестандартні ситуації (а це нові знання по відношенню до тих, що отримуються під час вивчення дидактики і часткових методик). Знання самі інтегруються, мають нову основу, набувають нових ознак якості під час входження студента в моделюючу ситуацію. Знання стають ознаками компетентності в галузі тієї чи іншої методики або ознакою компетенції при виконанні дидактико-методичної функції. Ступінь готовності підвищується в залежності від того, наскільки студент оволодів знаннями й уміннями з кожної конкретної дисципліни, тобто кожен із них сам бачить свої прогалини, сам це з'ясовує. А це елементи, які пов'язані із самонавчанням, це пов'язано із особистісною орієнтацією навчання у вищому навчальному закладі освіти (на сьогоднішній день, як відомо, всі вузи переходять на технології у вищій школі, що спрямовані на особистість майбутнього вчителя). Для того, щоби сформувати особистість дитини, майбутній вчитель повинен звернутися до власної особистості і поглянути на те, як він навчається. Розуміючи механізми самонавчання, він зможе краще навчати дитину самонавчатися. При формуванні цих

комплексних умінь ми звертаємося до досвіду студентів, адже дисципліни вже вивчені або майже вивчені (педагогіка, психологія, фізіологія, окремі методики), вони дають підстави інтегрувати ці знання. Коли моделюються ситуації, можна звернути увагу на те, що при формуванні даного вміння у дитини студенти бачили би не суто методичну сторону, зміст методики, яку діти повинні опонувати, а щоб вони дивилися ширше, бачили весь комплекс впливу, враховували і умови середовища, в яких здійснюється формування самої дитини, і окремої її компетенції в галузі математики, мови, тощо (як це впливає на фізіологію, формування вольових процесів, механізми пам'яті, як працює при цьому нервова система).

Таким чином, моделюючи ситуації, у майбутніх вчителів початкової школи крок за кроком формуються комплексні вміння. Цей процес здійснюється шляхом використання студентами дидактичних і методичних вмінь. При формуванні комплексних умінь засобами дидактико-методичного моделювання необхідно опиратися на педагогічну спрямованість і активність особистості майбутніх вчителів, яка виявляється в здатності до систематичного самоспостереження, самоаналізу і самооцінки ними професійно-педагогічної діяльності.

Література

1. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с.
2. Остряньська О.А. Формування комплексних педагогічних умінь у майбутніх учителів початкових класів: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. – Харків, 2002. – С.48.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Генеза, 1999. – С.159-162.
4. Савченко О. Розвиток у молодших школярів здатності до самонавчання/Школа першого ступеня: теорія і практика: Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. – Випуск 7. – Переяслав-Хмельницький, 2003. – С.15-21.